ИВАН ВАЗОВ СРЕД СВОИТЕ БЛИЗКИ

РУСИЯ

– – – – –

Русия! Колко ни плени
туй име свято, родно, мило!
То в мрака бива нам светило,
надежда — в нашите злини!

То спомня ни, че ний кога сме
забравени от целий свят,
любов, що никога не гасне,
за нази бди с най-сладък свят.

Русия! Таз земя велика
по шир, по брой, по сила! Тя
с небето има си прилика
и само с руската душа.

– – – – –

Затуй си ти прочута, славна
и друга нямаш с тебе равна;
затуй обфащаш полусвет —
царства, народи, океани,
и нямаш изглед, край и чет;
затуй те бог до днес отбрани
от толкова беди, душмани;
затуй можа да съкрушиш
Мамая-хан и Бонапарта,
затуй врага си ти страшиш,
кога те гледа и на карта,
затуй зовеш се ти, Света
затуй те любим кат баща
и чакаме като Месия:
Затуй си ти Русия!

22 ноември 1876

ВАЗОВ ПРЕЗ 1920 ГОДИНА

ЛИТЕРАТУРНИТЕ ПОЗИЦИИ НА ИВАН ВАЗОВ

(Продължение от 14-а стр.)

Вазов е бивал често упрекван, че въвежда в творчеството си теми от обществено-политическия живот. Това го кара неведнъж да отговори на своите критици в различни стихотворения. Така, освен в рецензии, отзиви и критически статии, той излага своите литературни позиции и в художествените си произведения. За случая могат да бъдат отбелязани само няколко характерни примера.

В началото на 80-те години Вазов влиза в спор с пловдивското общество, което иска да му наложи своите ограничени разбирания за изкуството и обвинява поета, че не мисли и не чувствува като него. Стиховете —

Ний в разни сфери се въртим:
Ти много горе си отнесен,
ний на земята пък стоим —

разкриват най-добре поляризацията на възгледи, която изключва компромис и разбирателство между поета и обществото. След като е защитил високата мисия на поета и е иронизирал невежествени и еснафи, които го карат да слезе при тях, за да тъне в калта на еснафски дребнави разпри, Вазов завършва репликата си в „Поет" със следните страстни стихове:

Простор! Простор! О, оставете
душата волна, без юзда,
у нази всичко прах е клети,
душата само е звезда!
Поетът! Нека той възлазя!
Той няма място, няма час,
и ако той при вас не слазя,
то вий стигнете го тогаз.
Отдайте Колумбу морята,
на ветра дайте волността,
пространствата и небесата
отдайте ги на мисълта!

Да приведем сега и две строфи от стихотворението „Защото си поет", писано в началото на века, за да видим в тях концепцията на Вазов за ролята на твореца в обществения живот.

Неправди, зло ли тук върлува —
мълчи, оставай си в покой!
От всичко, дето нас вълнува,
далеко и високо стой.
От жизнените битки бягай —
това да ти е свят завет —
на удари се не излагай,
защото си поет.
Тресе ли се от плач страната,
сълзи ручат ли, и кръвта —
до твойте песни фърковата
да не достига горестта.
Живей, лети, мечтай високо,
чуждей се от живота клет,
недей вика: „Скърби дълбоко!"
Защото си поет!

Няма ли някакво противоречие в схващанията на Вазов? В първото стихотворение той сякаш бяга от обществените борби, във второто иронизира своите критици, които го съветват да бяга от тези борби. Противоречието е само привидно. Вазов бяга не от обществените борби, а от низките котерийни страсти. Той винаги чувствува някакво омерзение от тях и търси обикновено природата, за да изпита наслада от творческото вдъхновение. Когато обаче естетствуващи снобки го упрекват, че се изказва в произведенията си по актуални жизнени проблеми, Вазов брани неотстъпно възгледа, че литературата трябва да служи на народа, да го води напред и издига в духовно отношение.

В „Люлека ми замириса" са поместени няколко стихотворения, в които народният поет отново заговорва за характера и същността на своето творчество. Писани само няколко години преди неговата смърт, те са и естетическите завети на поета.

В „Плугът" старият поет е смутен от „младостта жестока", която дръзко си пропрaвя път с лакти, и говори самоуверено, нахълтала в „тучните поля", дето друг е теглил дълбоката бразда, но завършва:

Да простим, животът тъй
отсече:
и ний някога бързали сме тук!
Ред е младото да фане вече
изоставений от нази плуг.

На друго място представя своята поезия като непресъхващ извор, от който планински овчари пият и поят стадата си („Извор"). Тям досажда все тоя извор: и тръгват те в знойно лято да търсят другаде прохладни струи, „па било блатце усойно". Но балканският извор все си клокочи и рано или късно при него ще дойдат други хора да утолят жаждата си. Ако тук на упадъчното модернистично течение е противопоставен вечно бликащият извор на реалистичното изкуство, в „Нива" е потърсен друг алегоричен образ, за да изрази доволството на поета, че и при набезите на отделните апологети на „новото" изкуство българската литература се развива успешно:

Окол мен фиданки кади,
окол мене силни преси,
окол мене нови песни
родната ни нива дава.

Що от туй, че с тях и бурен
заседнали расте богато?
Бива ли без врани лято?
Без думани — син лазур!

Ех, на други ви оставям
плач и клетви... Аз не губя
вяра никак, и те любя,
ниво, и те благославям.

Така Вазов, разкрил тайните, които отвеждат творците на художественото слово до сърцето и душата на народа, изказва в занизките на живота си своята вяра и благослов към идните поколения.

Подобни мисли за своето книжовно дело, облечени в поетическа форма, срещаме в „Моят път", „Съвършение", „Моите песни" и др. Всички тия творби говорят за широкия поглед, който Вазов има за развитието на българската литература, за началата, които е поставил в своя път на поет и гражданин. Днес, когато честваме 120-годишнината от рождението на великия син на България, ние имаме основание да се гордеем с постиженията на писателите, поети и драматурзи, които останаха верни на Вазовите завети и създадоха ценни в идейно и художествено отношение произведения.

ИЗДАНИЯ В ЧУЖБИНА

(1884 — 1969)

Самостоятелните чуждестранни издания на Вазов са 175 тома на 44 езика.

Отделни стихотворения, пиеси, разкази и откъси от романите му са поместени в антологии, сборници и списания на 52 езика.

Издания на други езици:

Борислав — немски (1912)
Вълко на война — руски (1904)
Горoломов — сърбохърватски (1907)
Грамада — сърбохърватски (1929)
Една българка — унгарски (1943), японски (1960)
Звезда — чешки (1946)
Иде ли? — арменски (1898), италиански (1966)
Казаларската царица — полски (1904), сърбохърватски (1907), чешки (1905, 1906)
Митрофан и Дормидолски — китайски (1956), руски (1953)
Немили-недраги — азербайджански (1955), персийски (1968), руски (1951), словашки (1910, 1949), полски (1949), чешки (1950)
Неотдавна — руски (1884)
Нова земя — чешки (1900), руски (1957)
Павлe — украински (1908)
Под игото — албански (1958), английски (1894, 1912), арменски (1901, 1903—1905, 1953), белоруски (1955), български в СССР (1937), виетнамски (1964), грузински (1900, 1955), датски (1900), естонски (1961), испански (1949, 1963), италиански (1946, 1960), казахски (1959), китайски (1952, 1954), латвийски (1958), литовски (1955), малаялам (1959—1960), молдавски (1955), немски (1918, 1957, 1967), норвежки (1896), полски (1895, 1905, 1950), румънски (1925?, 1952), руски (1896, 1899, 1904, 1906, 1928, 1950, 1954, 1957), словашки (1902, 1949, 1960), словенски (1911, 1938, 1962), сърбохърватски (1898, 1935), украински (1901, 1930, 1950, 1957), унгарски (1950, 1956), финландски (1910, 1913), фламандски (1895), френски (1897, 1957, 1964), чешки (1898, 1950, 1968), чувашки (1964), шведски (1894)
Произведения (стихотворения и разкази) — китайски (1952, 1952), корейски (1958), полски (1951, 1951), руски (1950, 1950, 1952, 1956, 1956, 1957), чешки (1950, 1950, 1962, 1962)
Разкази — алтайски (1957), есперанто (1910, 1913, 1923), испански (1922), италиански (1925, 1947), казахски (1956), киргизки (1955), китайски (1931), молдавски (1953, 1961), немски (1896, 1898, 1908, 1913, 1917, 1917—1918, 1954), полски (1903, 1904, 1935), румънски (1928, 1959, 1963), руски (1904, 1948, 1950, 1952), словашки (1949), словенски (1928), сърбохърватски (1900), таджикски (1952, 1958), татарски (1954), туркменски (1956), узбекски (1955, 1961), украински (1950, 1954), унгарски (1921, 1943, 1956), чешки (1893, 1897, 1897, 1898, 1921), чувашки (1954)
Руска — унгарски (1894)
Светослав Тертер — немски (1953), полски (1911)
Службогонци — руски (1956), словашки (1964)
Славчо войвода — полски (1909, 1912)
Стихотворения — грузински (1955), румънски (1950), руски (1950, 1956), чешки (1889, 1951, 1952)
Тъмен герой — руски (1905)
Чичовци — руски (1914, 1921), чешки (1903, 1949)

ЕДИН ИЗДАТЕЛ ТЪРСИ АВТОР

Теодосий Анастасов

В края на ноември 1879 година с последния параход по Дунава пътуваше за Лом-паланка и от там за София Янко Ковачев. Той прибираше от Виена последните части на печатницата си, която държеше още преди Освобождението там. Новата му печатница в София печаташе всички официални книжа на министерствата, а също и „Целокупна България" на Дядо Славейков. Клон от печатницата имаше в Пловдив, но това не задоволяваше амбициите му. Наумил бе да започне издаването и на едно илюстровано списание. Българският читател имаше нужда от такова четиво. Пошушна тук-таме и всички го насърчиха. Оставаше само да намери сътрудници, а това не беше лесно. Нямаше що-годе по-известен писател, на когото да се опре. В ума му беше се набило името на Иван Вазов. Харесваше стиховете му. Чел бе всичките му излезли досега стихосбирки.

Щом стигна на ломското скеле, Янко Ковачев натовари машините на волски коли и пое за София.

На следния ден се разположи в хана на Цинцарина. Щом прибраха товара на сушина, бай Янко хвърли шубата си на кревата и слезе в кафенето. Искаше да се посгрее по-скоро с пиперливата берковска комовица. Имаше пет-шест месеца, откак не беше минавал през Берковица. Съдържателят на хана беше друг, а и кафенето се беше съвсем променило. Миндерлъците около стените бяха махнати. На тяхно място бяха наредени маси, застлани с домашно тъкани покривки.

И като спря жаден поглед на афиша, откъдето примамливо го гледаше младата жена, почука с пръст на масата. Ханджията се подаде на прозорчето.

— Филджанче грейна ракия — каза бай Янко, без да сноме погледа си от афиша. И забарабани с пръсти по масата.

След малко ханджията му донесе поръчката.

В това време в кафенето се втурна запъхтяно момче с писма и вестници в ръка. Ханджията пое писмата, а бай Янко дръпна вестниците.

— Отдавна не съм чел наши вестници — каза той, — работата ме задържа доста във Виена. Охо — възкликна изненадан той — и „Витоша" и „Целокупната".

— Слушайте — дигна очи от вестника бай Янко, едва сподавяйки смеха си, — оставете ми тоя вестник. Ще ви го донеса подир малко.

И стана, завладян от някакво внезапно желание. Допи прав горещата комовица. После забърка из джобовете си за пари. Но изведнъж се досети за нещо:

— Ще ви платя после, нали имаме сметка и за хората и стоката, с която съм отседнал в хана. Къде се намира съдилището?

— Съдилището ли? — повтори като ехо ханджията. — То е тука на мегдана. Къщата на двата ката...

— Аха, сещам се — примижа Ковачев като човек, когато си припомня нещо забравено, и размахвайки с ръка вестника, излезе.

Заснежената улица беше пуста. Ситен сняг валеше. Бай Янко се отправи към мегдана. Пътеката, направена от пешеходците, извеждаше пред съдилището. Бързо прекрачи заледените стъпала и влезе в тъмния и студен коридор. Затропа по дървените стълби за горния етаж. Разбира се, един председател на съд няма да стои в тоя зимник долу. В дъното на горния коридор прочете над една врата „Председател" и се вмъкна в нея, като забрави дори да почука. Това донякъде не беше случайно. Какъв демократизъм ще царува по канцелариите, ако трябва на всяка врата да се чука!

Зад проста обикновена маса, отрупана с книжа, седеше млад човек с черна къдрава брада и мустаци, чиито краища се губеха в нея. Печката в ъгъла гореше, но в стаята не беше много топло.

Разперил вестника и захилен, сякаш се явяваше пред стар познат, бай Янко направи няколко крачки и се спря учуден, че го посрещат като всеки обикновен посетител. Та седящият дори и не дигна очи към него.

— Ама че добре сте го наредили — избухна бай Янко, навикнал да не крие мислите си, — хем да се смеят на себе си, хем здравата да го бодне.

Вазов остави писалката, дигна учуден очи и се облегна на стола:

— Не разбирам за какво говорите.

— Ето, погледнете на втора и трета страница. Целият подлистник е с вашето стихотворение. Подпряло е вестника като дъбови диреци.

— Аха — усмихна се Вазов изненадан, — аз не знаех това.

Беше го изпратил на приятеля си Вацов в Лом-паланка. Колко бързо той се е възползувал от подсещането, че може дори да го даде в някой вестник.

— Не отричайте, това е ваша работа. Само вие владеете у нас така тънко звучния стих. Дори и да не бяхте сложили инициала „В", пак бих познал, че е от вас. Чел съм ви всичките стихосбирки, пък и „Майска китка". Тя се печата в моята печатница в Пловдив.

— Тъй ли? Това ме радва твърде много.

— Но ние не се познаваме — протегна ръка бай Янко, — казвам се Янко Ковачев. Благодаря, много благодаря — поклони се той и седна безцеремонно на празния стол до масата. — Преди Освобождението държах печатница във Виена. Ех, колко съм услужил аз с нея на българската просвета. Сега съм се прибрал в нашата малка столица, строя българската култура и събирам ядове.

Вазов слушаше усмихнат. Пък и да искаше да каже нещо, не можеше. Потокът от думи, който излизаше от устата на този човек, съвсем беше го удивил.

— Искам да започна едно илюстровано списание. Как мислите, нали е належащо за нашия читател? То каква ще му е печалбата за мене — само разходи и ядове.

И тоя жизнерадостен човек се разсмя, сякаш наистина по езика му се разливаше искрящо старо вино.

— Кажете де, не е ли така?

Поетът го слушаше мълчаливо усмихнат. После каза гласно:

— Не мога да ви разбера. Обяснете се.

— Работата е много проста — дигна рамене и разпери ръце на пред бай Янко, — аз ще вложа в него пари, състоянието си. Разбирате ли, тук наполеончета трябва да играят. Пък дали ще ги прибера, това е друг въпрос. Затова пък сътрудниците ми не трябва да бъдат взискателни. Те няма да дадат пари — само труда си. Нали ме разбирате, не трябва да искат хонорар...

— Ех — въздъхна с облекчение Вазов, — кой писател у нас живее от хонорари? Аз не разчитам...

— Тъй зер — прекъсна го зарадван бъдещият издател. — Манчев ми каза, в Пловдив не ви е дал нито вспра за „Прапорец и гусла".

— Та аз и не съм му искал — поясни поетът, — времето налагаше да излезе стихосбирката. То гава живеех на хъшовски начала, само за залъка да има.

— Е, ама пък сега сте на хубава служба — смигна ухилен печатарят. — Какво са стотинките, които биха паднали от стиховете ви?

— Какъв хитър литературен кожодер — отсече на ума си Вазов за събеседника си, — няма какво да се прави, трябва да се предам.

И гласно отвърна:

— Сега ви разбрах. Искате да ме привлечете за сътрудник на списанието, нали?

— С най-голямо удоволствие — разля се подкупваща усмивка под мустаците на бай Янко, — ясно е, няма да ми откажете. Аз толкова много харесах стиховете ви в тая сбирка, дето се печата в Пловдив. Такива трябват сега на младежта. А списанието ще го проагитирам, здраве му кажи. Като си помисля само как жадно ще го посрещне нашият читател. Пък като види в него и стихове от вас...

— Вие ме ласкаете, господин Ковачев — сбра руннтавите си вежди поетът.

— Моля, моля, казвам самата истина. Вашите стихове не само ги четат, но ги и пеят. Допадат на читателя. Скоро ще имаме на ръце и „Майска китка". Много словослагатели бързат...

— Да, писа ми и господин Данов за това — каза Вазов, загледан през прозореца в улицата, където снегът се усилваше.

— Не го харесвам аз тоя старец, нахвърлил е много стихотворения. Били такива... Айник любов имало в тях. Та нима е грешно хората да любят?

— Ех, боже мой — мислеше си отвкчен вече Вазов, — как ще се отърва от тоя натрапник?

И прибави гласно само от немай къде:

— Човешките чувства са присъщи на човека, господин Ковачев. Но и издателят има право да преценява.

— Право думате, господин Вазов — избухна бай Янко важно, — разбира се, разбира се, парични инждиваа. Не е шега работата. Но да си додем на думата. Вие вече знаете за какво съм дошъл при вас. Ще ми дадете ли нещо за списанието? Не ще правя избор като Данова, каквото ми дадете. Азър съм ви дошъл на крака, бих искал сега да го получа. По пощата с месеци ще се бави, пък и сега, каквато зима ни е залюляла...

Поетът се замисли. Наистина мъчно би се отървал от тоя настойчив издател.

— Засега нямам нищо готово — отвърна той, а една мисъл се подкрадваше вече в главата му.

— Ами това във вестника — забоде пръст в разтворената „Целокупна" настойчивият човек, — не може ли то?

— Да, но...

— Какво?

— Печатано е веч. Освен това...

— Не отказвайте. Аз го харесвам. Нали се съгласихме, че и издателят има думата. Веднага ще го дам на словослагателите, щом се прибера в столицата. Списанието ще позакъснее. Преди него ще издам брошурка. В нея ще го поместя...

— Щом искате, аз... Но все пак много малко е — не се предаваше още напълно поетът.

— Тогава дайте и още нещо друго.

Мисълта, която го човъркаше, изведнъж се изясни. Той беше преработил поемата „Видул". Все още не я харесваше. Беше песимистична. Но за случая можеше да послужи. Извади ръкописа от чекмеджето.

— Ето, вземете това. Една поема...

Бай Янко издърпа нетърпеливо ръкописа от ръцете на поета. Прелисти няколко страници и бързо ги мушна в джоба си, сякаш се боеше, че Вазов може да си го поиска. Подбутнат от това чувство, стана, за да покаже, че този въпрос за него е вече приключен.

На вратата бай Янко се обърна и махна приятелски с ръка.

Вазов видя през прозореца отдалечаващата се покрай стобора фигура на странния си посетител и с облекчение се отпусна на стола...

ИВАН ВАЗОВ В ИЗДАНИЯ И ЦИФРИ

(Статистическа справка)

БЪЛГАРСКИ ИЗДАНИЯ (1876—1969)

На български език

В Румъния (1876—1878) 3 тома в 9,000 екз. прибл. тираж
В България — до 9. IX. 1944 — 335 тома в 1,077,360 екз. прибл. тираж
след 9. IX. 1944 — 166 тома в 3,345,560 екз.
Всичко — 504 тома в 4,431,920 екз.

На други езици

В България — до 9. IX. 1944 — 4 тома в 6,000 екз. прибл. тираж
след 9. IX. 1944 — 26 тома в 131,020 екз.
Всичко — 30 тома в 137,020 екз.

Българските издания на произведенията на Иван Вазов са общо 534 тома в 4,568,940 екз.

Най-често издавани книги

ПОД ИГОТО

На български език

до 9. IX. 1944 — самостоятелни изд. — 9 тома — 38,000 екз.
в съб. съчинения — 6 тома — 40,000 екз.
драматизации — 2 тома — 5,000 екз.
съкратени издания — 1 том — 3,000 екз.
всичко — 18 тома — 86,000 екземпляра

след 9. IX. 1944 — самостоятелни изд. — 24 тома — 591,280 екз.
в съб. съчинения — 5 тома — 73,200 екз.
Всичко — 29 тома — 664,480 екземпляра

На други езици в България — 10 тома — 54,200 екземпляра
Общият брой на изданията в България — 57 тома — 804,680 екземпляра

НЕМИЛИ—НЕДРАГИ

На български език — до 9. IX. 1944 г. — 5 тома — 21,200 екз.
след 9. IX. 1944 г. — 17 тома — 520,100 екз.
Всичко — 22 тома — 541,300 екз.

На други езици в България 3 тома — 20,800 екз.
Общият брой на изданията в България — 25 тома — 562,100 екз.

ЧИЧОВЦИ

На български език — до 9. IX. 1944 г. — 12 тома — 44,000 екз.
след 9. IX. 1944 г. — 6 тома — 87,100 екз.
Всичко — 18 тома — 131,100 екз.

ЕПОПЕЯ НА ЗАБРАВЕНИТЕ

На български език — до 9. IX. 1944 г. — 7 тома — 25,000 екз.
след 9. IX. 1944 г. — 8 тома — 152,600 екз.
Всичко — 15 тома — 177,600 екз.

ЕЛЕНА ФУРНАДЖИЕВА